

ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ ТА ПАРЕМІОЛОГІЇ РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ СЛОВАЧЧИНИ*

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (43)

УДК 811.161.2'373.7(437.6)

DOI:10.24144/2663-6840/2020.1(43).288–293

Чижмарова М. Вивчення фразеології та пареміології русинів-українців Словаччини; кількість бібліографічних джерел – 16; мова українська.

Анотація. У статті звернено увагу на сучасний стан вивчення фразеології та пареміології русинів-українців Словаччини в мовознавстві. Розглянуто найважливіші праці від 50-х років ХХ ст. і до наших днів, які є надзвичайно цінним джерелом інформації про життя мешканців цього регіону, навколишній світ та про культуру, світогляд, звичаї, стереотипи та історичне минуле української нації. Представлено праці Є. Недзельського «З уст народу», Ю. Цигри та І. Легдана «Народ скаже – як зав'яже», М. Мушинки «З глибини віків», Н. Вархол та А. Івченка «Фразеологічний словник лемківських говірок», М. Шмайди «... А іщі вам вінчую ...» та Й. Вархола «Календарна та сімейна обрядовість українців Словаччини». Місцева матеріальна і духовна культура сім українсько-русинських сіл, що внаслідок побудови водоймища «Старина» на Снинщині зникли, збережена у двох етнографічно-етнологічних монографіях: «Матеріали з комплексного дослідження Старинської долини в 1975–1978 рр.» (1979) та «Верхня Ціроха: монографія про історію та географію затоплених районів» (1985). Багатий фактичний фразеологічний матеріал русинів-українців Словаччини накопичувався вченими протягом десятиліть, а помітна частина їх залишається у рукописах Музею української культури у Свиднику. Численні діалектні фразеологізми друкувалися на сторінках місцевих періодичних видань – «Нового життя», «Дуклі» та часопису «Дружно вперед». Згадано і статті З. Ганудель та Н. Вархол, в яких розглянуто діалектні фразеологізми русинів-українців Словаччини, зібрані за допомогою польових записів від корінних жителів. Серед записаного фразеологічного та паремійного матеріалу багато спільних діалектних одиниць із іншими мовами, а численну групу становлять локалізми, характерні для досліджуваного регіону.

Ключові слова: фразеологія та пареміологія, діалектні фразеологізми, фразеологічний словник, фразеологізм, русини-українці Словаччини.

Постановка проблеми. Фразеологічний та паремійний фонд будь-якої мови вимагає докладного вивчення та опрацювання, яке принесе інформацію про носіїв мови, їх культуру та історію. Зацікавленість лінгвістів діалектною фразеологією, предметом вивчення якої є всі сталі вислови, що функціонують у мовленні, зростає. Досі не існує праці, в якій би були зосереджені дослідження про фразеологічне та паремійне багатство мови русинів-українців Словаччини, вивчення якого розпочалося в далекому минулому.

Аналіз досліджень. Першу згадку про паремійні одиниці, на думку М. Мушинки, знаходимо в праці «Gramatika Česká» Яна Благослава, чеського церковного і освітнього діяча, в ній для характеристики говірки жителів села Венеція на Бардіївщині середини ХVІ ст. наводяться прислів'я і приказки цього регіону [Мушинка 1967, с. 231]¹.

Єдиний збережений рукописний примірник «Граматики» Благослава, який знаходиться у фондах Державної наукової бібліотеки у м. Брно під назвою «Gramatika česká Jana Blahoslava», вийшов друком у 1991 році. Підготовку тексту книжки до друку здійснили М. Чейка, Д. Шлосар, Я. Нехутова. Праця була оцифрована бібліотекою філософського факультету Університету Масарика [https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/103883].

На початку ХІХ ст. Іван Югасевич-Склярський, учитель із села Прикра на Маковиці (Пря-

шівщина, Східна Словаччина), що викладав у Східно-словацькому регіоні, а згодом у селі Невицьке на Закарпатті та упорядковував рукописні «календарі на сто літ», до яких вносив власні вірші та фольклорні твори, уклав збірку «Загальні прислів'я в товаристві неосвічених. На мовчання й говорення є свій час» [«Общая присловія во товаристві неукіх»].

Саме на таку добірку з 370 прислів'їв, вміщену Югасевичем в календарі за 1806 рік «Календар греко-русский по штилю Юліанскому. По чину і правленію седми планет небесных на сто літ сочинений», в 40-х роках ХХ ст. натрапив Іван Панькевич. Учений опублікував її в 1947 році під назвою «Збірка закарпатсько-українських народних приповідок» [Мушинка 1967, с. 231; Пазяк 1989, с. 14]. З нагоди 200-річчя з дня смерті І. Югасевича 13–14 грудня 2014 року в Ужгороді в Закарпатському художньому інституті була проведена Міжнародна науково-практична конференція «Ерделівські читання». Матеріали цього наукового форуму оприлюднені у Віснику Закарпатського художнього інституту [2015]. Збірку Югасевича «Час мовчати і час промовляти» в упорядкуванні І. Панькевича потім перевидало ужгородське видавництво «Гражда» в Ужгороді.

І. Верхратський в праці «Знадоби до пізнання угорських говорів» (1901) наводить взірці мовлення східнославацьких українців, збережені у казках, легендах, піснях, загадках та 14 прислів'ях [Мушинка 1967, с. 17].

Мета статті – провести огляд найважливіших праць, присвячених фразеологічним та паремійним

* Стаття підготовлена в рамках проекту «VEGA MŠVVaŠ SR 1/0060/19 Slovánské medzijazykové a medziliterárne vzťahy (západoslovenský a východoslovenský kontext)»

одинацям русинів-українців Словаччини за період з другої половини ХХ ст. до наших днів. У дослідженні застосовано описовий метод.

Завдання дослідження – зібрати потрібний до теми матеріал, проаналізувати актуальну літературу та з'ясувати особливості проблематики, а також описати тематичні блоки діалектного фразеологічного матеріалу, ілюструвати їх конкретними прикладами, вказати на структурні типи зібраних вченими фразеологічних та паремійних одиниць.

Виклад основного матеріалу. У 1955 році побачила світ збірка «З уст народу» Євгена Недзельського, до якої увійшли матеріали, зібрані в 1809–1944 рр. на Закарпатті та в Східній Словаччині. Зокрема записи І. Югасевича (1741–1814), дячка із села Невицьке поблизу Ужгорода, переписувача співаників, записувача приповідок та ін.

А це означає, що І. Югасевич був першим в історії України збирачем західноукраїнських прислів'їв! У згадане вище видання увійшли й записи М. Поп-Лучкая (+1843) з книжки «*Grammatica Slavo-Ruthena*», в якій той оприлюднив взірці розмовної української мови: 7 казок, 101 прислів'я, 21 порівняння, 8 прокльонів, 9 народних пісень, 4 речення-гра слів та 11 загадок.

Збірник «З уст народу» містить 8 прислів'їв та 74 загадки із статті Івана Верхратського, надрукованої в Записках Наукового Товариства Шевченка. До його матеріалів додано записи Александра Шергелія, священника з Мідяниці Іршавського району, а також інших вчених, збирачів, записувачів. Варто нагадати й про 271 прислів'я та одну приказку, записані поетом із Маковиці Олександром Павловичем (1819–1900) в селі Біловежа та Свидницькому окрузі.

Усі використані при укладанні збірки народні джерела Є. Недзельський наводить у вступній статті «*Декілька приміток про усну народну творчість Закарпаття*» [с. 3–43].

У 1964 році побачив світ збірник прислів'їв, приказок та образних висловів українців Східної Словаччини «Народ скаже – як зав'яже», зібраних Юрієм Цигрою² та Іллею Легданом³. Це перша друкована збірка прислів'їв, приказок та влучних висловів. Переважна їх більшість була записана в селах Снинського округу – Чукалівці (місце народження Ю. Цигри), Збій (батьківщина І. Легдана) та Вубля. Значно менше матеріалів автори збрали в селах Пчолине, Паригузівці, Гостовиці, Пихні, Улич, Новоселиця, Тополя, Старина, Кленова, Стащин і Чертіжне Гуменського і Снинського округів. Ю. Цигрою збірник поділений на наступні тематичні блоки: «Соціальна нерівність в класовому суспільстві»; «Власницька психологія»; «Індивідуалізм, колективізм»; «Вина, кара, хабарництво»; «Про щастя і долю»; «За правду, проти кривди та брехні»; «Любов до рідного краю»; «Про бога, попа, релігію, церкву та ворожіння»; «Природа, господарська діяльність людей»; «Праця і досвід людини»; «Грошові та торговельні відносини»; «Позички та обіцянки»; «Розум, вдача людини»; «Пороки і вади характеру людей»; «Вік людини»; «Зовнішність людини»; «Їжа, страви, холод»; «Сон»; «Родинні

стосунки»; «Дружба, гостювання, незгоди»; «Плітки, поговори, обмови»; «Образні порівняння та вислови»; «Дозвілля»; «Різні». Найбільше прислів'їв і приказок попало у розділ «Пороки і вади характеру людей». На другому місці за чисельністю матеріалу – блок, присвячений родинним стосункам.

У 1967 році виходить антологія усної народної творчості українців Словаччини «З глибини віків», укладена М. Мушинкою, до якої увійшли 300 пісень, 13 замовлянь, описи обрядів, 370 прислів'їв, 150 загадок, 40 казок, легенд та переказів. На майже 400 сторінках скарбниці фольклору українців Східної Словаччини представлені всі його жанри.

Наведені в цьому виданні прислів'я та приказки належать до кількох тематичних груп: «Любов до рідного краю» (*До свого роду – хоч через воду; Хто дома радости не має, дарьмо і інде глядає*), «Духовний світ людини» (*Правда на вози не згорить і в воді са не затопит; Лішка псу муха, як поза вуха*), «Соціальні пороки класового суспільства» (*Богачові косить, а сам хліба просить; Бідному чоловікові лем в приповідці са трафить щастя*), «Праця, сільськогосподарські прикмети і прогнози» (*Кідь хочеш мед їсти – мусиш міджі пчоли лізти, Глубше ворати – веце хліба мати*), «Пороки і вади характеру людей» (*До вочей брат, а поза вочі кат; Де дві газдині, там хыжса не замітана*), «Їжа, гості» (*Заправляна фасоля – то наша доля; Тільки кусай, кілька лыгнеи*), «Сімейно-побутове життя» (*Мати без дітей, як рыба без воды; Шо хыжса – ініша варішка*), «Зовнішність людини, хвороба, смерть» (*Великий – лем му щутку, а хмары білоти; Смерть не трубить – коли людей губить*).

Залежно від обставин виникнення М. Мушинка відносить зібрані ним прислів'я та приказки до однієї з чотирьох груп: а) прислів'я, які є результатом спостережень над природою, працею і т. ін.; б) прислів'я з фольклорних творів; в) прислів'я з художніх творів; г) прислів'я, запозичені з інших мов [Мушинка 1967, с. 234].

У 70-х роках ХХ ст. за участю фахівців різних установ та представників різних осередків Словаччини було проведено комплексне дослідження матеріальної та духовної культури поселень в гирлі річки Цирохи (Снинський округ). Унаслідок побудови водоймища «Старина» (резервуар питної води) на Снинщині зникло сім українсько-русинських сіл (Старина, Дара, Велика Полянка, Руське, Смульник, Остружниця, Звала). Серед установ, які взяли участь у проекті, варто згадати філософський факультет Університету імені Коменського у Братиславі, філософський та педагогічний факультети Університету імені П. Й. Шафарика в Пряшеві, деякі словацькі музеї, зокрема Музей української культури у Свиднику та ін. Усі зацікавлені в дослідженні наукові організації та їх працівники збрали відомості про культурно-побутові особливості життя мешканців згаданих сіл. Метою обстеження було збереження місцевої матеріальної і духовної культури, проведення записів діалектного мовлення, фіксування звичаїв, вірувань, текстів пісень, їх мелодій тощо. Колективні зусилля знайшли втілення у двох етнографічно-етнологічних моногра-

фіях: «Матеріали з комплексного дослідження Старинської долини в 1975–1978 рр.» (1979) та «Horná Cirocha: vlastivedná monografia zátopovej oblasti» (Верхня Ціроха: монографія про історію та географію затоплених районів (1985). Перша праця вийшла за редакцією І. Русинки як дев'ятий том (друга книга) «Наукового збірника МУКС» (Музею української культури у Свиднику). Там представлено результати вивчення таких питань як: історичний розвиток даного регіону (період заселення, феодализм, капіталізм, період соціалізму); матеріальна культура народу (народні ремесла, типи поселень, архітектура, житло, народне харчування, одяг, образотворче мистецтво); духовна культура і суспільне життя народу (родинні, календарні звичаї, вірування, народна медицина); фольклор (словесний, музичний); мовні діалекти (характеристика, взірці, словник) тощо.

У 1985 році за редакцією Я. Подолака виходить і монографія «Верхня Ціроха» [Horná Cirocha], з наслідками етнографічного вивчення семи русинсько-українських сіл (Дара, Остружниця, Руське, Смулник, Старина, Велика Поляна, Звала), зниклих під водою після будівництва водоймища «Старина». Уміщені в цій праці розвідки подають географічну характеристику регіону, описують його історію, домашнє господарство і ремесла, галузі тваринництва, архітектуру, житло, одяг і народну кухню, громадське життя і духовну культуру народу (календарні звичаї), фольклор та місцеві українські говірки [див. також Лісова, с. 69–70]. У цьому виданні свою статтю «Народні прислів'я, приказки та загадки» [Ludové príslovia, porekadlá a hádanky] (с. 462–470) опублікувала і Надія Вархол, етнолог Музею української культури у Свиднику. Матеріалом для неї стали прислів'я і приказки, записані у згаданих вище населених пунктах, а також інший діалектний матеріал.

У 80-х роках ХХ ст. про діалектні фразеологізми вийшли друком ще дві статті Зузани Ганудель. Перша з них – «До структурної та семантичної класифікації фразеологізмів села Пихонь» – дослідницею була написана на основі усталених словосполучень, зібраних нею у своєму рідному селі Піхні на Снинщині.

Проаналізувавши за будовою понад двісті таких одиниць, авторка визначила 6 структурних типів, зокрема фразеологізми, до складу яких входять: дієслово та іменник у формі непрямого відмінка з прийменником або без нього (*вышмарити з головы, закусити зубы, махнути рукоу*); заперечна форма дієслова та іменник (*не від'іти власного носа, не вірити власным вухам, не спуш'ати з вочей*); у формі словосполучень, що представляють собою порівняльний зворот з дієслова, сполучника *йак* та іменника, прикметника або займенника (*жыті, йак у райі; пор'адок, йак у церкви; рості, йак з воды*) та інші.

Не обмежуючись описом їх структурних особливостей, З. Ганудель охарактеризувала фразеологізми також із погляду вираженої ними семантики та функції в мовленні. Дослідниця описала 19 лексико-семантичних груп, а саме: одиниці, що характеризу-

ють зовнішні та внутрішні якості людини (*Пхайеса, як жыд до неба; Розумітица, йак курка до пива*); одиниці, що виражають рівень добробуту (*мати по шыю, Лем пот'а'чой молоко йім хыбит', жыті йак пан*); усталені вислови на позначення часу (*Ходити спати з курками, Раз за угорс'кий рік, Ш'і за Ференц Йошка*) та ін. Окрему увагу з огляду на структурну та семантичну специфічність цих одиниць авторка приділяє прокльонам (*Бодай т'а покрутило, Бодай т'а кач'ка копла, Бодай т'а фрас уз'ав, ...*).

Помітне місце серед фразеологізмів, записаних Зузаною Ганудель у рідному селі, займають локалізми на зразок *вынести підкопач 'померти'; готовый, йак локиа на шпаргет'і 'залишитися у безвихідній ситуації', такый йак Васил' Кобасівс'кый 'бідний, глупий, понурий*.

Базою для іншої статті З. Ганудель «Генетична класифікація фразеологізмів говірок сіл Пихонь та Видрані», як і для попередньої, стали фразеологізми, власноручно записані дослідницею від корінних жителів згаданих у назві сіл.

Чимало з цих усталених висловів добре відомі носіям інших слов'янських мов (*водити за ніс, бити до вочій, ...*). З огляду на постійний контакт русинів-українців зі словаками аналізовані мовні одиниці зазнають значного впливу з боку словацької мови (*Бігам, йак штінаве прадло; Важный, йак кіло соли в піукіловім сачку*).

У 1990 році у Пряшеві вийшов «Фразеологічний словник лемківських говірок Східної Словаччини», укладений Надією Вархол та Анатолієм Івченком, із вступним словом Валерія Мокієнка. Діалектний фразеологічний матеріал збирався укладачами протягом 1982–1987 рр. у 58 населених пунктах Східної Словаччини за спеціально складеним ними питальником із 300 пунктів. До «Словника» ввійшли також фразеологізми із збірника «Народ скаже – як зав'яже» Ю. Цигри та І. Легдана, а ще усталені одиниці, записані Ю. Харитуном в Остружниці⁴. Усього у словнику вміщено близько 2300 фразеологічних одиниць. Вони розташовані за стержневим принципом. Значення подаються переважно на перший іменник у називному відмінку однини.

У 1992 році побачила світ монографія Михайла Шмайди «... А іші вам вінчую...: календарна обрядовість русинів-українців Чехо-Словаччини» Том І. Видання присвячене календарним зимовим та весняним обрядам русинів-українців тодішньої Чехо-Словаччини, які зберігались в 60-х роках ХІХ ст. на Снинщині та Пряшівщині. З ними пов'язані і всі використані у книжці прислів'я та приказки.

Це, зокрема, стосується приказки про Катерину: *На святу Катерину сховайся під перину* [Шмайда 1992, с. 135–136]. Адже якраз на Святу Катерину в русинів-українців було звичаєм робити зимові прогнози, якою взимку буде погода, холодною, без снігу тощо. Вважалось, що коли на Катерину гуска на льоді, то Різдво – на болоті. Коли гуска на Катерину на болоті, то Різдво буде з морозами й снігом. Приказка про Катерину каже: *На святу Катерину сховайся під перину* [Шмайда 1992, с. 135–136].

Із святом Андрія пов'язана приказка *На Андрія не їдь до дому того, де мають улів много, де мають пчолы свої, бо не будуть там рої* [Шмайда 1992, с. 148]. У лютому, коли вже починав танути сніг, наближалася весна, підтверджувалася народна прикмета, виражена приказкою *На Грімниці – не є саниці. Кед на Грімниці зо стріх тече, та ша зима довго влече* [Шмайда 1992, с. 320–321]. Багаторічні спостереження за весняною погодою відтворені також і в багатьох інших народних приказках, наприклад, такій, як: *Сухий апріль – мокрий май, буде добрий урожай* [Шмайда 1992, с. 328]. У квітні та травні бувало ще досить холодно, що не дозволяло селянам виганяти худобу на пасовище. Тому промовлялось: *Прійде апріль – корову заприй, Прийде май – корові дай. Май – корові дай а на пец утікай!* [Шмайда 1992, с. 328–329].

Поряд із наведеними вище прикладами у монографії М. Шмайди знаходимо ще чимало інших прислів'їв та приказок, які відтворюють досвід, звичаї українців, які мають відношення до їх свят, вірувань та традицій ворожіння.

Прислів'ями та приказками щедро пересипаний і текст монографічного дослідження Йосипа Вархола «Календарна та сімейна обрядовість українців Словаччини» (2019).

Основним джерелом дослідження стали установлені вислови в архівних матеріалах Музею української культури у Свиднику.

Об'єктом розгляду виступили паремійні одиниці, що ілюструють українські календарні обряди та релігійні свята. Так, наприклад, з Великодніми святами пов'язані такі прислів'я, як: *Шити, білити – завтра Великдень, Гані пиндель⁵; Мар'ї пиндель – Іванові гачі, бо їде Великдень* [Вархол 2019, с. 93].

До свята Святого Юрія стосуються прислів'я *Два тижні до Юр'я, а два по Юр'ю – найдрік⁶ яр; Як скоро пред Юр'юм жабы квакають, так скоро по Юр'ї перестают; На Юр'я – з'їли хлопці коцура, а на Яна – з'їли дівкы барана* [Вархол 2019, с. 115]. З русальними святами, які припадають на кінець весни та початок літа, пов'язане прислів'я: *Русаля – каждая своего пуцала (svojhо milého)* [Вар-

хол 2019, с. 117]. Час перед жнивими у народі називають *передновок, переднівка*, це період між двома святами – Яна і Петра. До них відносяться такі прислів'я і приказки, як: *На Яна, щі ніч не мала, а на Петра уж з нового пекла; На Яна ші жыто не жала, а на Петра уж з нового пекла; На Яна нич не мала, на Петра хліба пекла; На Петра лем шо душа тепла, а на Сяту Марью – що хочу то зварю* [Вархол 2019, с. 134–135].

Окремі паремії відображають весільну обрядовість, реалії сімейного життя. Про важке становище невістки в домі свекрухи, наприклад, свідчить прислів'я *Невістка – чужа кістка, чоловіка-приймака: Хто пристає – тому земля не стає* [Вархол 2019, с. 201–202].

До весілля дотичні прислів'я *До Митра каждая дівка хытра, а по Митрові – рада і джадові; До Мирта дівка хытра, а по Митрі, хоц пец вытри* [Вархол 2019, с. 164].

Чимало записаних на території Східної Словаччини фразеологізмів зберігається в архівних фондах Музею української культури у Свиднику, вони друкуються на сторінках місцевих періодичних видань – «Нового жяття», «Дуклі» та часопису «Дружно вперед».

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, варто підкреслити, що фразеологія та пареміологія русинів-українців Словаччини, представлена у збірках народної творчості і присвячених їй у наукових працях, і надалі залишається для нас важливим джерелом достовірної інформації про духовну та матеріальну культуру східнословачьких українців. Значний фразеологічний матеріал, накопичений у виданнях «З уст народу» (1955) Є. Недзельського, «Народ скаже – як зав'яже» (1964) Ю. Цигри та І. Легдана, «З глибини віків» (1967) М. Мушинки, «Фразеологічному словнику лемківських говірок» (1990) Н. Вархол та А. Івченка, монографіях «... А іщі вам вінчую ...» М. Шмайди (1992) та «Календарна та сімейна обрядовість українців Словаччини» Й. Вархола (2019). Поряд із книжковими виданнями досягнути живу сутність української традиції допомагають також і статті З. Ганудель, Н. Вархол та інших словацьких учених.

ПРИМІТКИ

¹ Детальніше про це див.: Мушинка М. Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш? Нове про історію дослідження і місцезнаходження найдавнішого запису відомої української народної пісні. *Народна творчість та етнологія*. 2000. Ч. 2–3. С. 3–16.

² Вузивський викладач

³ Директор гімназії у Снині

⁴ Село Остружниця зникло з побудовою водоймища «Старина».

⁵ Пиндель – новий одяг

⁶ Найдрік – найліпший, найкращий

ЛІТЕРАТУРА

1. Вісник Закарпатського художнього інституту: зб. наук. праць. Редкол.: Небесник І.І. та ін. Ужгород: Закарпатський художній інститут, 2015. Вип. 6. 154 с.

2. Ганудель З. До структурної та семантичної класифікації фразеологізмів села Пихонь. *За культурну національну єдність*. З. Ганудель (ed.). Пряшів: Союз русинів-українців Словацької Республіки, 2018. С. 187–192.

3. Ганудель З. Генетична класифікація фразеологізмів говірок сіл Пихонь і Видрані. *За культурну національну єдність*. З. Ганудель (ed.). Пряшів: Союз русинів-українців Словацької Республіки, 2018. С. 193–199.
4. Вар'ян Н. Дрібні фольклорні жанри в Старинській долині. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. № 9. Книга друга. За редакцією Івана Русинка. Братислава: Братиславське словацьке педагогічне видавництво, відділ української літератури у Пряшеві*, 1979. С. 255–302.
5. Вархол Й. Календарна та сімейна обрядовість українців Словаччини. Київ: Видавництво ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України, 2019. Режим доступу: <http://etnolog.org.ua/pdf/stories/monografiji/2019/varhol.pdf> (дата звернення 20.12.2019)
6. Вархол Н., Івченко А. Фразеологічний словник лемківських говірок Східної Словаччини. Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1990. 160 с.
7. Varcholová N. Ludové príslovia, porekadlá a hádanky. *Horná Cirocha: vlastivedná monografia zátopovej oblasti*. Red. Podolák J. a kol. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1985. S. 462–470.
8. Gramatika česká Jana Blahoslava. 1991. Dostupné na: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/103883> (дата звернення 20.12.2019)
9. Лісова О. Українська фольклористика Словаччини другої половини ХХ – ХХІ століття. Дисертація. Київ, 2017. Режим доступу: http://etnolog.org.ua/doc/specrada/lisova_dys.pdf (дата звернення 20.12.2019)
10. Матеріали з комплексного дослідження Старинської долини на Снинщині в 1975–1978 рр. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. № 9. Книга друга. За редакцією Івана Русинка. Братислава: Братиславське словацьке педагогічне видавництво, відділ української літератури у Пряшеві*, 1979. 632 с.
11. Мушинка М. З глибини віків. Антологія усної народної творчості українців Східної Словаччини. Братислава: Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, Відділ української літератури в Пряшеві, 1967. 396 с.
12. Мушинка М. «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш?» (Нове про історію дослідження і місце найдавнішого запису відомої української народної пісні). Режим доступу: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=2229> (дата звернення 20.12.2019)
13. Недзельський С. З уст народу. Прислів'я – приказки – заклинання – загадки – примовки Закарпаття. Пряшів: Видавництво Культурної спілки українських трудящих, 1955. 364 с.
14. Пазяк М. Прислів'я та приказки. Київ: Наукова думка, 1989. 480 с.
15. Цигра Ю. – Ледган І. Народ скаже – як зав'яже. Братислава: Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, Відділ української літератури в Пряшеві, 1967. 303 с.
16. Шмайда М. ... А іші вам вінчую... . Календарна обрядовість русинів-українців Чехо-Словаччини. Том І. Братислава: Словацьке педагогічне видавництво, відділ української літератури в Пряшеві, 1992. 502 с.

REFERENCES

1. Visnyk Zakarpatskoho khudozhnoho instytutu [Bulletin of the Transcarpathian Art Institute]: zb. nauk. prats. Redkol.: Nebesnyk I. I. ta in. Uzhhorod: Zakarpatskyi khudozhnii instytut, 2015. Vyp. 6. 154 s. [in Ukrainian].
2. Hanudel Z. (2018) Do strukturnoi ta semantichnoi klasyfikatsii frazeolohizmiv sela Pykhon [The Structural and Semantic Classification of Phraseology in the Village of Pichne]. In: *Za kulturnu natsionalnu yednist*. Z. Hanudel (ed.). Priashiv: Soiuz rusyniv-ukraintsiv Slovatskoi Respubliky. S. 187–192 [in Ukrainian].
3. Hanudel Z. (2018) Henetychna klasyfikatsiia frazeolohizmiv hovirok sil Pykhon i Vydrani [Genetic Classification of Phraseological Units of Dialects of the Pichne and Vydran Villages]. In: *Za kulturnu natsionalnu yednist*. Z. Hanudel (ed.). Priashiv: Soiuz rusyniv-ukraintsiv Slovatskoi Respubliky. S. 193–199 [in Ukrainian].
4. Varian N. (1979) Dribni folklorni zhanry v Staryns'kii dolyni [Small Folklore Genres in Starinska Dolina (Valley)]. In: *Naukovyi zbirnyk Muzeiu ukrainskoi kultury u Svydnyku*. № 9. Knyha druha. Za redaktsiieiu Ivana Rusynka. Bratislava: Bratislavske slovatske pedahohichne vydavnytstvo, viddil ukrainskoi literatury u Priashevi, 1979. S. 255–302 [in Ukrainian].
5. Varkhol Y. (2019) Kalendarna ta simeina obriadovist ukraintsiv Slovachchyny [Calendar and Family Ritual of Ukrainians of Slovakia]. Kyiv: Vydavnytstvo IMFE im. M. Ryl'skoho NAN Ukrainy, 2019. Rezhym dostupu: <http://etnolog.org.ua/pdf/stories/monografiji/2019/varhol.pdf> (data zvernennia 20.12.2019) [in Ukrainian].
6. Varkhol N., Ivchenko A. (1990) Frazeolohichni slovnyk lemkiivskykh hovirok Skhidnoi Slovachchyny [Phraseological Dictionary of Lemko Dialects of Eastern Slovakia]. Priashiv: Slovatske pedahohichne vydavnytstvo v Bratislavi, viddil ukrainskoi literatury v Priashevi, 1990. 160 s. [in Ukrainian].
7. Varcholová N. (1985) Ludové príslovia, porekadlá a hádanky. In: *Horná Cirocha: vlastivedná monografia zátopovej oblasti*. Red. Podolák J. a kol. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo. S. 462–470 [in Slovak].
8. Gramatika česká Jana Blahoslava. 1991. Dostupné na: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/103883> (data zvernennja 20.12.2019)
9. Lisova O. (2017) Ukrainska folklorystyka Slovachchyny druhoi polovyny XX – XXI stolittia [Ukrainian Folklore in Slovakia of the Second Half of the XX – XXI Centuries]. Dysertatsiia. Kyiv. Rezhym dostupu: http://etnolog.org.ua/doc/specrada/lisova_dys.pdf (data zvernennia 20.12.2019) [in Ukrainian].
10. Materialy z kompleksnoho doslidzhennia Starynskoi dolyny na Snyshchyni v 1975–1978 rr. [Materials on a Complex Study of Starinska Dolina (Valley) in Snina Region in 1975–1978]. *Naukovyi zbirnyk Muzeiu*

ukrainsoi kultury u Svydnyku. № 9. Knyha druha. Za redaktsiieiu Ivana Rusynka. Bratyslava: Bratyslavske slovatske pedahohichne vydavnytstvo, viddil ukrainsoi literatury u Priashevi, 1979. 632 s. [in Ukrainian].

11. Mushynka M. (1967) *Z hlybyny vikiv. Antolohiia usnoi narodnoi tvorchoosti ukrainsiv Skhidnoi Slovachchyny* [From the Depths of Ages. Anthology of Oral Folk Art of Ukrainians of Eastern Slovakia]. Bratislava: Slovatske pedahohichne vydavnytstvo v Bratislavi, Viddil ukrainsoi literatury v Priashevi, 1967. 396 s. [in Ukrainian].

12. Mushynka M. «Dunaiu, Dunaiu, chomu smuten techesh?» (Nove pro istoriiu doslidzhennia i mistse naidavnishoho zapysu vidomoi ukrainsoi narodnoi pisni) [«Danube, Danube, why you flow sadly?» (A New Information about the Study and the Place of the Oldest Record of Known Ukrainian Folk Song)]. *Rezhym dostupu: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=2229>* (data zvernennia 20.12.2019) [in Ukrainian].

13. Nedzelskyi Ye. (1955) *Z ust narodu. Pryslivia – prykazky – zaklynannia – zahadky – prymovky Zakarpattia* [From the Mouth of the Nation. Proverbs – Sayings – Incantations – Riddles – Sayings of Transcarpathia]. Priashiv: Vydavnytstvo Kulturnoi spilky ukrainskykh trudiashchykh. 364 s. [in Ukrainian].

14. Paziak M. (1989) *Pryslivia ta prykazky* [Proverbs and Sayings]. Kyiv: Naukova dumka. 480 s. [in Ukrainian].

15. Tsyhra Yu. – Lehdan, I. (1967) *Narod skazhe – yak zaviazhe* [People Will Say – How to Tie]. Bratislava: Slovatske pedahohichne vydavnytstvo v Bratislavi, Viddil ukrainsoi literatury v Priashevi. 303 s. [in Ukrainian].

16. Shmaida M. (1992) *...A ishi vam vinchuiu... . Kalendarna obriadovist rusyniv-ukrainsiv Chekho-Slovachchyny [... And I am also wishing you Calendar Rituals of Ruthenians-Ukrainians of Czechoslovakia]*. Tom I. Bratislava: Slovatske pedahohichne vydavnytstvo, viddil ukrainsoi literatury v Priashevi. 502 s. [in Ukrainian].

THE STUDY OF UKRAINIAN AND RUTHENIAN PHRASEOLOGY AND PAREMIOLOGY IN SLOVAKIA

Abstract. The article draws attention to the current state of study of phraseology and paremiology of Ukrainians-Ruthenians of Slovakia in linguistics. The most important works of the 1950s to this day are considered. They are the most valuable source of information about the lives of the inhabitants of the region, the world around them, and about the culture, their world outlook, customs, stereotypes and historical past of the Ukrainian nation. The following books are presented: E. Nedzelskyi: «From the Mouth of the Nation. Proverbs – Sayings – Incantations – Riddles – Sayings of Transcarpathia», Y. Tsyhra and I. Lehdan: «People Will Say – How to Tie», M. Mushynka: «From the Depths of Ages. Anthology of Oral Folk Art of Ukrainians of Eastern Slovakia», N. Varkhol and A. Ivchenko: «Phraseological Dictionary of Lemko Dialects of Eastern Slovakia», M. Schmaida: «... And I am also wishing you Calendar Rituals of Ruthenians-Ukrainians of Czechoslovakia» and Y. Varkhol: «Calendar and Family Ritual of Ukrainians of Slovakia». The local material and spiritual culture of seven Ukrainian-Ruthenian villages, which disappeared as a result of the construction of the Starina reservoir in the Snina Region, is preserved in two ethnographic and ethnological monographs: «Materials on a Complex Study of Starinská Dolina (Valley) in Snina Region in 1975–1978» (1979) and «Horná Cirocha: Monograph on the History and Geography of Flooded Areas» (1985). The rich factual phraseological material of the Ruthenians-Ukrainians of Slovakia has been accumulated by scholars for decades, and a significant part of them remains in the manuscripts of the Museum of Ukrainian Culture in Svidník. Numerous dialect phrases were published in the pages of local periodicals – «Nove Zhytja», «Dukla» and the magazine «Druzhno Vpered». The articles by Z. Hanudel and N. Varkhol are also mentioned. The dialect phraseology of Ruthenians-Ukrainians of Slovakia, collected with the help of field records from the natives, is presented there. Among the recorded phraseological and paremic material there are many common dialect units with other languages registered, and a large group of localisms which are typical for the studied region is introduced.

Keywords: phraseology and paremiology, dialect phraseologisms, phraseology dictionary, phraseology, Ukrainians-Ruthenians of Slovakia.

© Чижмарова М., 2020 р.

Марія Чижмарова – кандидат філологічних наук, професор інституту україністики філософського факультету Пряшівського університету, Пряшів, Словаччина.

Maria Chizhmarova – Candidate of Philology, Professor of the Institute of Ukrainian Studies, University of Prešov, Prešov, Slovakia.